

Zbierka súdnych rozhodnutí

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA (piata komora)

z 21. januára 2016*

„Návrh na začatie prejudiciálneho konania — Hospodárska súťaž — Kartely — Zosúladený postup — Cestovné kancelárie používajúce spoločný elektronický rezervačný systém — Automatické obmedzenie výšky zľavy dostupnej pre on-line rezervácie — Správa správcu systému oznamujúca dané obmedzenie — Konkludentný súhlas, ktorý možno kvalifikovať ako zosúladený postup — Podstatné znaky súhlasu a zosúladeného postupu — Hodnotenie dôkazov a požadovaná miera dokazovania — Procesná autonómia členských štátov — Zásada efektivity — Prezumpcia nevinny“

Vo veci C-74/14,

ktorej predmetom je návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 267 ZFEÚ, podaný rozhodnutím Lietuvos vyriausioji administracinis teismas (Najvyšší správny súd Litvy) zo 17. januára 2014 a doručený Súdnemu dvoru 10. februára 2014, ktorý súvisí s konaním:

„Eturas“ UAB,

„AAA Wrislit“ UAB,

„Baltic Clipper“ UAB,

„Baltic Tours Vilnius“ UAB,

„Daigera“ UAB,

„Feronā“ UAB,

„Freshtravel“ UAB,

„Guliverio kelionės“ UAB,

„Kelionių akademija“ UAB,

„Kelionių gurmanai“ UAB,

„Kelionių laikas“ UAB,

„Litamicus“ UAB,

„Megaturas“ UAB,

„Neoturas“ UAB,

* Jazyk konania: litovčina.

„TopTravel“ UAB,
„Travelonline Baltics“ UAB,
„Vestekspres“ UAB,
„Visveta“ UAB,
„Zigzag Travel“ UAB,
„ZIP Travel“ UAB

proti

Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba,

za účasti:

„Aviaeuropa“ UAB,
„Grand Voyage“ UAB,
„Kalnų upė“ UAB,
„Keliautojų klubas“ UAB,
„Smaragdas travel“ UAB,
„700LT“ UAB,
„Aljus ir Ko“ UAB,
„Gustus vitae“ UAB,
„Tropikai“ UAB,
„Vipauta“ UAB,
„Vistus“ UAB,

SÚDNY DVOR (piata komora),

v zložení: predseda štvrtej komory T. von Danwitz, vykonávající funkciu predsedu piatej komory, sudcovia D. Šváby, A. Rosas, E. Juhász (spravodajca) a C. Vajda,

generálny advokát: M. Szpunar,

tajomník: M. Aleksejev, referent,

so zreteľom na písomnú časť konania a po pojednávaní zo 7. mája 2015,

so zreteľom na pripomienky, ktoré predložili:

— „AAA Wrislit“ UAB, v zastúpení: L. Darulienė a T. Blažys, advokatai,

- „Baltic Clipper“ UAB, v zastúpení: J. Petrulionis, L. Šlepaitė a M. Juonys, advokatai,
 - „Baltic Tours Vilnius“ UAB a „Kelionių laikas“ UAB, v zastúpení: P. Koverovas a R. Moisejevas, advokatai,
 - „Guliverio kelionės“ UAB, v zastúpení: M. Juonys a L. Šlepaitė, advokatai,
 - „Kelionių akademija“ UAB a „Travelonline Baltics“ UAB, v zastúpení: L. Darulienė, advokatė,
 - „Megaturas“ UAB, v zastúpení: E. Kisielius, advokatas,
 - „Vestekspress“ UAB, v zastúpení: L. Darulienė, R. Moisejevas a P. Koverovas, advokatai,
 - „Visveta“ UAB, v zastúpení: T. Blažys, advokatas,
 - Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, v zastúpení: E. Pažeraitė a S. Tolušytė, splnomocnené zástupkyne,
 - „Keliautojų klubas“ UAB, v zastúpení: E. Burgis a I. Sodeikaitė, advokatai,
 - litovská vláda, v zastúpení: D. Kriauciūnas, K. Dieninis a J. Nasutavičienė, splnomocnení zástupcovia,
 - rakúska vláda, v zastúpení: C. Pesendorfer, splnomocnená zástupkyňa,
 - Európska komisia, v zastúpení: A. Biolan, V. Bottka a A. Steiblytė, splnomocnení zástupcovia,
- po vypočutí návrhov generálneho advokáta na pojednávaní 16. júla 2015,
vyhlásil tento

Rozsudok

- 1 Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka výkladu článku 101 ZFEÚ.
- 2 Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi „Eturas“ UAB (ďalej len „Eturas“), „AAA Wrislit“ UAB, „Baltic Clipper“ UAB, „Baltic Tours Vilnius“ UAB, „Daigera“ UAB, „Feronas“ UAB, „Freshtravel“ UAB, „Guliverio Kelionės“ UAB, „Kelionių akademija“ UAB, „Kelionių gurmanai“ UAB, „Kelionių laikas“ UAB, „Litamicus“ UAB, „Megaturas“ UAB, „Neoturas“ UAB, „Top Travel“ UAB, „Travelonline Baltics“ UAB, „Vestekspress“, UAB, „Visveta“ UAB, „Zigzag Travel“ UAB a „ZIP Travel“ UAB, ktoré sú cestovnými kancelárkami, a Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba (Rada pre hospodársku súťaž v Litovskej republike, ďalej len „Rada pre hospodársku súťaž“), ktorého predmetom je rozhodnutie, ktorým Rada pre hospodársku súťaž uložila týmto cestovným kanceláriám pokuty za to, že sa dohodli a podieľali na protisúťažnom postupe.

Právny rámec

- 3 Odôvodnenie 5 nariadenia Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonávaní pravidiel hospodárskej súťaže stanovených v článkoch [101] a [102] Zmluvy o [FEÚ] (Ú. v. ES 2003, L 1, s. 1; Mim. vyd. 08/002, s. 205) uvádza:

„Na účinné presadzovanie súťažných pravidiel spoločenstva a súčasné rešpektovanie základných práv obhajoby by toto nariadenie malo upravovať dôkazné bremená podľa článkov [101] a [102] Zmluvy. Strana alebo orgán, ktoré vnesú námietku z hľadiska porušovania článku [101] ods. 1 a [102] Zmluvy, by mali preukázať jeho existenciu podľa vyžadovanej právnej normy. Podniky alebo združenia podnikov, ktoré by sa chceli odvolať voči zisteniu porušovania, by mali preukázať podľa príslušnej právnej normy, že sú splnené podmienky obhajoby. Toto nariadenie nemá vplyv ani na vnútroštátne predpisy o miere dokazovania, ani na povinnosti orgánov hospodárskej súťaže a súdov členských štátov súvisiacich so zisťovaním príslušných faktov týkajúcich sa prípadu za predpokladu, že také predpisy a povinnosti sú kompatibilné so základnými zásadami práva spoločenstva.“

- 4 Článok 2 tohto nariadenia s názvom „Dôkazné bremeno“ stanovuje:

„Vo všetkých vnútroštátnych konaniach alebo konaniach spoločenstva, ktoré sa týkajú uplatňovania článkov [101] a [102] Zmluvy, bremeno dokazovania porušenia článku [101] ods. 1 alebo článku [102] Zmluvy znáša strana alebo orgán, ktorý túto námietku vzniesol. Podnik alebo združenie podnikov nárokuje si výhody článku [101] ods. 3 Zmluvy znáša dôkazné bremeno splnenia podmienok uvedeného odseku.“

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

- 5 Z návrhu na začatie prejudiciálneho konania vyplýva, že spoločnosť Eturas je držiteľkou výlučných práv k elektronickému informačnému systému E-TURAS, ktorého je tiež správcou.
- 6 Tento systém je spoločný elektronický rezervačný systém on-line. Umožňuje cestovným kanceláriám, ktoré so spoločnosťou Eturas uzavreli licenčnú zmluvu, aby ponúkali zájazdy a rezervovali prostredníctvom svojej internetovej stránky jednotným spôsobom určeným spoločnosťou Eturas. Uvedená licenčná zmluva neobsahuje žiadne ustanovenia, ktoré by umožňovali správcovi uvedeného systému meniť ceny za ponúkané služby stanovené cestovnými kanceláriami používajúcimi uvedený systém.
- 7 Každá cestovná kancelária vlastní v systéme E-TURAS elektronický užívateľský účet, na ktorý sa môže prihlásiť použitím hesla prideleného v okamihu podpisu licenčnej zmluvy. V tomto užívateľskom účte majú cestovné kancelárie prístup do emailovej služby, ktorá je osobitná pre rezervačný systém E-TURAS, ktorý funguje ako elektronický systém posielania správ. Správy zaslané prostredníctvom tohto systému sa zobrazujú ako emaily a na to, aby sa mohli následne prečítať, musia ich adresáti najprv otvoriť.
- 8 V roku 2010 začala Rada pre hospodársku súťaž vyšetrovanie na základe informácií poskytnutých jednou z kancelárií, ktoré využívali rezervačný systém E-TURAS, podľa ktorých cestovné kancelárie medzi sebou koordinovali zľavy na zájazdy predávané prostredníctvom tohto systému.
- 9 Toto vyšetrovanie umožnilo konštatovať, že 25. augusta 2009 riaditeľ spoločnosti Eturas zaslal niekoľkým cestovným kanceláriám, a v každom prípade minimálne jednej z nich, email s názvom „Hlasovanie“, ktorým adresáta vyzýval, aby sa vyjadril k príležitosti znížiť výšku zliav na internete zo 4 % na 1 % až 3 %.

10 Dňa 27. augusta 2009 o 12:20 zaslal správca systému E-TURAS v každom prípade minimálne dvom z dotknutých cestovných kancelárií prostredníctvom interného emailového systému správu s názvom „Oznámenie o znížení zľavy pri on-line rezervácii na 0 až 3 %“ (ďalej len „oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej“), ktorá znela takto:

„Po vyhodnotení vyjadrení, návrhov a prianí, pokiaľ ide o uplatnenie výšky zliav pri on-line rezervácii vyjadrených cestovnými kanceláriami, umožníme, aby sa on-line zľavy v rozmedzí od 0 % až 3 % určovali individuálne. Tento ‚strop‘ výšky zliav umožní zachovať provízie a normalizovať podmienky hospodárskej súťaže. Upozornenie! V prípade cestovných kancelárií, ktoré ponúkajú zľavy prevyšujúce 3 %, budú zľavy od 14. hodiny automaticky znížené na 3 %. Ak ste šíрили informácie o výške zliav, odporúčame ich podľa toho upraviť.“

11 Po 27. auguste 2009 obsahovali internetové stránky ôsmich cestovných kancelárií reklamu na zľavu vo výške 3 % na ponúkané zájazdy. Ak sa pristúpilo k rezervácii, otvorilo sa okno s oznámením, že vybraný zájazd je predmetom zľavy vo výške 3 %.

12 Vyšetrovanie vykonané Radou pre hospodársku súťaž umožnilo konštatovať, že technické zmeny vykonané v systéme E-TURAS po zaslaní oznámenia dotknutého v konaní vo veci samej znamenali, že hoci sa dotknutým cestovným kanceláriám nebránilo poskytovať svojim zákazníkom zľavu presahujúcu 3 %, poskytnutie takých zliav však vyžadovalo splnenie ďalších technických formalít zo strany týchto kancelárií.

13 Vo svojom rozhodnutí zo 7. júna 2012 Rada pre hospodársku súťaž uviedla, že 30 cestovných kancelárií, ako aj spoločnosť Eturas, sa od 27. augusta 2009 do konca marca 2010 podieľali na protisúťažnom postupe týkajúcom sa zliav poskytovaných pri rezervácii prostredníctvom systému E-TURAS.

14 Podľa tohto rozhodnutia sa protisúťažný postup začal dňom, keď sa oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej, ktoré sa týkalo zníženia výšky zliav, objavilo v rezervačnom systéme E-TURAS, a zaviedlo sa systematické obmedzovanie tejto výšky v rámci prevádzkovania tohto systému.

15 Rada pre hospodársku súťaž sa domnievala, že cestovné kancelárie, ktoré používali rezervačný systém E-TURAS počas dotknutého obdobia a ktoré nevyjadrili námietky, sa dopustili porušenia pravidiel hospodárskej súťaže, pretože sa mohli rozumne domnievať, že všetci ostatní užívatelia tohto systému tiež obmedzia svoje zľavy na maximálne 3 %. Z toho vyvodila, že tieto kancelárie sa nijako neinformovali o výške zľavy, ktorú zamýšľali uplatňovať v budúcnosti a vyjadrili tak nepriamo, implicitným či konkludentným súhlasom, spoločnú vôľu týkajúcu sa ich správania na dotknutom trhu. Z toho vyvodila, že toto správanie uvedených kancelárií na dotknutom trhu sa musí analyzovať tak, že predstavuje zosúladený postup, a domnievala sa, že hoci spoločnosť Eturas nie je činná na dotknutom trhu, hrala rolu pri zavedení tohto postupu.

16 Rada pre hospodársku súťaž tak konštatovala, že spoločnosť Eturas a dotknuté cestovné kancelárie sa dopustili predovšetkým porušenia článku 101 ods. 1 ZFEÚ a uložila im pokuty. Cestovnej kancelárii, ktorá Radu pro hospodársku súťaž informovala o existencii uvedeného porušenia, sa poskytla imunita pred pokutou v rámci programu zhovievavosti.

17 Žalobkyne v konaní vo veci samej napadli rozhodnutie Rady pre hospodársku súťaž na Vilniaus apygardos administracinis teismas (Regionálny správny súd Vilnius). Rozsudkom z 8. apríla 2013 tento súd čiastočne vyhovel žalobám a znížil uložené pokuty.

18 Žalobkyne v konaní vo veci samej, ako aj Rada pre hospodársku súťaž, podali proti uvedenému rozsudku odvolanie na Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Najvyšší správny súd Litvy).

- 19 Žalobkyne v konaní vo veci samej tvrdia, že sa nepodieľali na zosúladenom postupe v zmysle článku 101 ods. 1 ZFEÚ alebo zodpovedajúcich ustanovení vnútroštátneho práva. Tvrdia, že nemôžu niesť zodpovednosť za jednostranné konanie spoločnosti Eturas. Niektoré z týchto žalobkýň tvrdia, že nedostali alebo nečítali oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej, pretože prevádzka systému E-TURAS predstavovala iba malú časť ich obratu a nevenovali pozornosť zmenám, ku ktorým v tomto systéme došlo. Uvádzajú, že pokračovali v používaní systému aj po zavedení technického obmedzenia zliav, pretože neexistoval iný informačný systém a náklady na vývoj vlastných systémov boli príliš vysoké. Napokon tvrdia, že v zásade neboli zľavy obmedzené, pretože dotknuté cestovné kancelárie mali naďalej možnosť poskytovať individuálne zákazníkom dodatočné vernostné zľavy.
- 20 Rada pre hospodársku súťaž tvrdí, že rezervačný systém E-TURAS slúžil žalobkyniam v konaní vo veci samej ako nástroj na koordináciu ich činností a odstránil potrebu organizovať stretnutia. V tejto súvislosti tvrdí, že podmienky používania tohto systému E-TURAS jednak umožňovali všetkým žalobkyniam dosiahnuť „zhodu vôle“ o obmedzeniach zliav aj bez priameho kontaktu a jednak že skutočnosť, že nenamietali proti zavedeniu obmedzenia zliav, sa rovná ich konkludentnému súhlasu. Poukazuje, že systém fungoval za jednotných podmienok a bol ľahko rozpoznateľný na verejných webových stránkach cestovných kancelárií dotknutých v konaní vo veci samej, na ktorých boli uverejnené informácie o uplatňovaných zľavách. Tieto cestovné kancelárie nenamietali proti vykonanému obmedzeniu, čím si navzájom dali najavo, že uplatňujú obmedzené zľavy, čím odstránili akúkoľvek neistotu, pokiaľ ide o výšku zliav. Podľa Rady pre hospodársku súťaž mali byť žalobkyne v konaní vo veci samej obozretné a zodpovedné a nemohli ignorovať a neprihliadať na oznámenia týkajúce sa nástrojov používaných v rámci ich hospodárskej činnosti.
- 21 Vnútroštátny súd sa pýta na výklad článku 101 ods. 1 ZFEÚ, a predovšetkým na rozdelenie dôkazného bremena na účely uplatnenia tohto ustanovenia. Má totiž pochybnosti o existencii kritérií dostačujúcich v prejednávanej veci na preukázanie účasti dotknutých cestovných kancelárií na horizontálne zosúladenom postupe.
- 22 Vnútroštátny súd v tejto súvislosti zdôrazňuje, že v prejednávanej veci predstavuje hlavný dôkaz zakladajúci konštatovanie porušenia iba domnienka, podľa ktorej dotknuté cestovné kancelárie čítali alebo mali čítať oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej a mali chápať všetky účinky obsiahnuté v rozhodnutí o obmedzení výšky zliav na ponúkané zájazdy. V tejto súvislosti uvádza, že prezumpcia nevinny sa použije v rámci potlačovania porušovania práva hospodárskej súťaže a predstavuje časť jeho pochybností o možnosti odsúdiť cestovné kancelárie dotknuté v konaní vo veci samej iba na základe prvej z týchto domnienok, a to o to viac, že niektoré z uvedených kancelárií popreli, že by o oznámení dotknutom v konaní vo veci samej mali vedomosť, zatiaľ čo iné predali svoj prvý zájazd až po vykonaní technických zmien, alebo dokonca zatiaľ prostredníctvom rezervačného systému E-TURAS žiadny zájazd nepredali.
- 23 Zároveň vnútroštátny súd priznáva, že cestovné kancelárie, ktoré používajú rezervačný systém E-TURAS, vedeli, alebo nevyhnutne mali vedieť, že ich konkurenti tiež používajú tento systém, a preto sa možno domnievať, že uvedené kancelárie mali preukázať obozretnosť ako aj starostlivosť, a preto nemohli opomenúť prečítať prijaté správy. V tejto súvislosti vnútroštátny súd uvádza, že časť kancelárií, ktorým Rada pre hospodársku súťaž uložila sankcie, uznala, že mala vedomosť o obsahu oznámenia dotknutého v konaní vo veci samej.
- 24 Vnútroštátny súd sa preto snaží zistiť, či pri okolnostiach vo veci, ktorú rozhoduje, môže jednoduché zaslanie správy týkajúcej sa obmedzenia výšky zliav predstavovať dostačujúci dôkaz preukazujúci či umožňujúci domnievať sa, že hospodárske subjekty, ktoré používali rezervačný systém E-TURAS, mali vedomosť alebo nevyhnutne mali mať vedomosť o takom obmedzení, hoci viaceré z nich tvrdia, že o tomto obmedzení nemali vedomosť, hoci niektoré nezmenili skutočne uplatňovanú výšku zliav a hoci ďalšie v dotknutom období nepredali prostredníctvom tohto systému ani jediný zájazd.

25 Za týchto podmienok Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Najvyšší správny súd Litvy) rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

- „1. Má sa článok 101 ods. 1 ZFEÚ vykladať v tom zmysle, že v situácii, keď sa hospodárske subjekty, ktoré sú účastníkmi spoločného elektronického informačného systému takého typu, aký je popísaný v tejto veci, a keď Rada pre hospodársku súťaž preukázala, že v tomto systéme bolo rozposlané systémové oznámenie o obmedzení zliav a bolo zavedené technické obmedzenie pre stanovenie výšky zliav, je možné predpokladať, že tieto hospodárske subjekty mali vedomosť alebo nevyhnutne mali mať vedomosť o existencii tohto systémového oznámenia v elektronickom systéme a tým, že nenamietali proti uplatňovaniu takéhoto obmedzenia zliav, vyjadrili svoj konkludentný súhlas s obmedzením zliav z cien a z tohto dôvodu môžu zodpovedať za podieľanie sa na zosúladených postupoch podľa článku 101 ods. 1 ZFEÚ?
2. Ak je odpoveď na prvú otázku záporná, aké okolnosti treba vziať do úvahy pri určovaní toho, či hospodárske subjekty, ktoré sú účastníkmi spoločného elektronického informačného systému, sa za okolností, o aké ide vo veci samej, podieľali na zosúladených postupoch v zmysle článku 101 ods. 1 ZFEÚ?“

O prejudiciálnych otázkach

- 26 Vnútroštátny súd sa svojimi otázkami, ktoré treba preskúmať spoločne, v podstate pýta, či článok 101 ods. 1 ZFEÚ treba vykladať v tom zmysle, že ak správca informačného systému určeného na to, aby umožnil cestovným kanceláriám predávať zájazdy prostredníctvom svojich internetových stránok jednotným spôsobom rezervácie, pošle týmto hospodárskym subjektom prostredníctvom osobnej emailovej služby oznámenie, ktorým im oznamuje, že zľavy spojené s produktmi predávanými prostredníctvom tohto systému budú obmedzené, a po zaslaní tohto oznámenia boli v dotknutom systéme vykonané nevyhnutné technické zmeny na vykonanie takého opatrenia, možno sa domnievať, že uvedené hospodárske subjekty mali vedomosť alebo nevyhnutne mali mať vedomosť o uvedenom oznámení, a ak proti takému postupu nič nenamietali, domnievať sa, že sa podieľali na zosúladených postupoch zmysle uvedeného ustanovenia.
- 27 Na úvod treba pripomenúť judikatúru Súdného dvora, podľa ktorej každý hospodársky subjekt musí autonómne určiť politiku, ktorú mieni uplatňovať na spoločnom trhu. Taká požiadavka autonómie však zásadne bráni uskutočneniu priameho alebo nepriameho kontaktu medzi týmito subjektmi, ktorý by mohol buď ovplyvniť správanie skutočného alebo potenciálneho konkurenta na trhu, alebo by mohol tomuto konkurentovi odhaliť správanie, ktoré sa sám daný podnik rozhodol uskutočňovať na tomto trhu alebo ktoré zamýšľa na tomto trhu uskutočňovať, pokiaľ cieľom či následkom týchto kontaktov je vytvorenie podmienok hospodárskej súťaže, ktoré nezodpovedajú obvyklým podmienkam dotknutého trhu (pozri v tomto zmysle rozsudok T-Mobile Netherlands a i., EU:C:2009:343, body 32 a 33, ako aj citovanú judikatúru).
- 28 Súdny dvor už tiež rozhodol, že pasívne spôsoby účasti na porušení, ako je účasť podniku na stretnutiach, počas ktorých boli uzavreté dohody protisúťažnej povahy, bez toho, aby proti nim zjavne namietal, poukazujú na spoluúčasť, ktorá môže viesť k vzniku jeho zodpovednosti v rámci článku 101 ZFEÚ, lebo schválenie nezákonnej iniciatívy konkludentne bez verejného dištancovania sa od jej obsahu alebo bez jej oznámenia správnym orgánom, vedie k podpore porušovania a sťažuje jeho odhalenie (pozri v tomto zmysle rozsudok AC-Treuhand/Komisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, bod 31 a citovanú judikatúru).
- 29 Po prvé v rozsahu, v akom sa vnútroštátny súd pýta, či zaslanie oznámenia, akým je oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej, môže predstavovať dostačujúci dôkaz na účely preukázania, že hospodárske subjekty, ktoré sa podieľajú na systéme, mali vedomosť alebo nevyhnutne mali mať

vedomosť o jeho obsahu, treba pripomenúť, že v súlade s článkom 2 nariadenia č. 1/2003 znáša vo všetkých vnútroštátnych postupoch pre uplatnenie článku 101 ZFEÚ dôkazné bremeno, pokiaľ ide o porušenie článku 101 ods. 1 ZFEÚ, účastník konania alebo orgán, ktorý vzniesol obvinenie.

- 30 Hoci článok 2 nariadenia č. 1/2003 výslovne upravuje rozdelenie dôkazného bremena, toto nariadenie neobsahuje zvláštne ustanovenia o procesných aspektoch. Uvedené nariadenie tak neobsahuje predovšetkým ustanovenia týkajúce sa zásad upravujúcich posúdenie dôkazov a požadovanú mieru dokazovania v rámci vnútroštátneho konania na základe článku 101 ZFEÚ.
- 31 Tento záver je potvrdený odôvodnením 5 nariadenia č. 1/2003, ktoré výslovne uvádza, že týmto nariadením nie sú dotknuté vnútroštátne predpisy týkajúce sa miery dokazovania.
- 32 Z ustálenej judikatúry však vyplýva, že v prípade neexistencie pravidiel Únie v tejto oblasti prináleží vnútroštátnemu právnemu poriadku každého členského štátu, aby ich na základe zásady procesnej autonómie zaviedol, avšak pod podmienkou, že nesmú byť menej priaznivé než pravidlá, ktoré upravujú obdobné situácie podliehajúce vnútroštátnemu právu (zásada ekvivalencie), a že nesmú prakticky znemožniť alebo nadmerne sťažiť výkon práv, ktoré priznáva právo Únie (zásada efektivity) (pozri v tomto zmysle rozsudky VEBIC, C-439/08, EU:C:2010:739, bod 63, ako aj Nike European Operations Netherlands, C-310/14, EU:C:2015:690, bod 28 a citovanú judikatúru).
- 33 Súdny dvor rozhodol, že domnienka príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a správaním na trhu podnikov, ktoré sa na ňom zúčastňujú, podľa ktorej uvedené podniky, ak sú na tomto trhu činné, zohľadňujú informácie vymenené so svojimi konkurentmi na účely určenia svojho správania na tomto trhu, vyplýva z článku 101 ods. 1 ZFEÚ a je v dôsledku toho neoddeliteľnou súčasťou práva Únie, ktoré je vnútroštátny súd povinný uplatňovať (pozri v tomto zmysle rozsudok T-Mobile Netherlands a i., C-8/08, EU:C:2009:343, body 51 až 53).
- 34 Na rozdiel od tejto domnienky však odpoveď na otázku, či jednoduché zaslanie oznámenia, akým je oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej, môže, s prihliadnutím na všetky okolnosti predložené vnútroštátnemu súdu, predstavovať dostačujúci dôkaz na účely preukázania, že jeho príjemcovia mali vedomosť alebo nevyhnutne mali mať vedomosť o jeho obsahu, nevyplýva z pojmu „zosúladený postup“ a nie je s ním ani úzko spojený. Taká otázka sa totiž musí považovať za otázku, ktorá sa týka posúdenia dôkazov a požadovanej miery dokazovania, takže na základe zásady procesnej autonómie a s výhradou zásady rovnocennosti a zásady efektivity spadá pod vnútroštátne právo.
- 35 Zásada efektivity však vyžaduje, aby vnútroštátne pravidlá upravujúce posudzovanie dôkazov a požadovanú mieru dokazovania neznemožňovali alebo nadmerne nesťažovali uplatňovanie práva hospodárskej súťaže Únie, a predovšetkým, aby nebránili účinnému uplatňovaniu článkov 101 ZFEÚ a 102 ZFEÚ (pozri v tomto zmysle rozsudok Pfeiderer, C-360/09, EU:C:2011:389, bod 24).
- 36 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že podľa judikatúry Súdneho dvora musí byť existencia zosúladeného postupu alebo dohody vo väčšine prípadov logicky odvodená z určitého množstva zhôd okolností a nepriamych dôkazov, ktoré skúmané spoločne môžu v prípade absencie iného rozumného vysvetlenia predstavovať dôkaz porušenia pravidiel hospodárskej súťaže (pozri v tomto zmysle rozsudok Total Marketing Services/Komisia, C-634/13 P, EU:C:2015:614, bod 26 a citovanú judikatúru).
- 37 Zásada efektivity preto vyžaduje, aby sa dôkaz porušenia práva hospodárskej súťaže Únie mohol predložiť nielen prostredníctvom priamych dôkazov, ale takisto prostredníctvom nepriamych dôkazov, pokiaľ sú objektívne a zhodujú sa.
- 38 Pokiaľ má vnútroštátny súd s prihliadnutím na prezumpciu neviny pochybnosti o možnosti konštatovať, že cestovné kancelárie mali vedomosť alebo nevyhnutne mali mať vedomosť o oznámení dotknutom v konaní vo veci samej, treba pripomenúť, že prezumpcia neviny je všeobecná zásada práva

Únie, ktorá je teraz zakotvená v článku 48 ods. 1 Listiny základných práv Európskej únie (pozri v tomto zmysle rozsudok E.ON Energie/Komisia, C-89/11 P, EU:C:2012:738, bod 72), ktorú musia členské štáty dodržiavať pri vykonávaní práva hospodárskej súťaže Únie (pozri v tomto zmysle rozsudky VEBIC, C-439/08, EU:C:2010:739, bod 63, a N., C-604/12, EU:C:2014:302, bod 41).

- 39 Prezumpcia nevinu bráni tomu, aby vnútroštátny súd zo samotného zaslania oznámenia dotknutého v konaní vo veci samej vyvodil, že dotknuté cestovné kancelárie nevyhnutne mali mať vedomosť o jeho obsahu.
- 40 Prezumpcia nevinu však nebráni tomu, aby sa vnútroštátny súd domnieval, že zaslanie oznámenia dotknutého v konaní vo veci samej môže, s prihliadnutím na ďalšie objektívne a zhodujúce sa nepriame dôkazy, založiť domnienku, že cestovné kancelárie dotknuté v konaní vo veci samej mali vedomosť o jeho obsahu od dátumu zaslania tohto oznámenia, ak majú tieto kancelárie príležitosť domnienku vyvrátiť.
- 41 Pokiaľ ide o vyvrátenie tejto domnienky, vnútroštátny súd nemôže mať nadmerné alebo nereálne požiadavky. Cestovné kancelárie dotknuté v konaní vo veci samej musia mať možnosť vyvrátiť domnienku, že mali vedomosť o obsahu oznámenia dotknutého v konaní vo veci samej od dátumu zaslania tohto oznámenia, napríklad tým, že preukážu, že uvedené oznámenie nedostali, alebo že nekonzultovali dotknutú rubriku, alebo ju konzultovali až po určitej dobe od tohto zaslania.
- 42 Po druhé, pokiaľ ide o účasť dotknutých cestovných kancelárií na zosúladenom postupe v zmysle článku 101 ods. 1 ZFEÚ, treba na jednej strane pripomenúť, že podľa tohto ustanovenia pojem „zosúladený postup“ zahŕňa okrem zosúladovania postupu medzi dotknutými podnikmi správanie na trhu vyplývajúce z tohto zosúladovania a vzťah príčiny a následku medzi týmito dvoma skutočnosťami (rozsudok Dole Food a Dole Fresh Fruit Europe/Komisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, bod 126, ako aj citovaná judikatúra).
- 43 Na druhej strane treba uviesť, že konanie vo veci samej, ako sa zdá na základe konštatovaní vnútroštátneho súdu, sa vyznačuje skutočnosťou, že správca dotknutého informačného systému poslal oznámenie týkajúce sa spoločného protisúťažného postupu cestovným kanceláriám, ktoré sa podieľali na tomto systéme, teda oznámenie, ktoré si bolo možné prečítať len po nahliadnutí do rubriky „informácie“ v dotknutom informačnom systéme, a na ktoré tieto kancelárie výslovne neodpovedali. Po zaslaní tohto oznámenia sa zaviedlo technické obmedzenie, ktoré obmedzilo zľavy uplatniteľné na rezervácie v systéme na 3 %. Hoci toto obmedzenie nebránilo dotknutým cestovným kanceláriám, aby svojim zákazníkom poskytovali zľavy vyššie než 3 %, znamenalo to však splnenie ďalších technických náležitostí.
- 44 Také okolnosti môžu založiť zosúladený postup medzi cestovnými kanceláriami, ktoré mali vedomosť o obsahu oznámenia dotknutého v konaní vo veci samej, pričom sa možno domnievať, že uvedené kancelárie vyjadrili konkludentný súhlas so spoločným protisúťažným postupom, pretože ďalšie dve skutočnosti zakladajúce zosúladený postup, pripomenuté v bode 42 tohto rozsudku, sú tiež splnené. V závislosti na posúdení dôkazov vnútroštátnym súdom sa možno domnievať, že cestovná kancelária sa zúčastnila uvedeného zosúladeného postupu od okamihu, keď sa zoznámila s obsahom tohto oznámenia.
- 45 Naopak, ak sa nedá preukázať, že cestovná kancelária mala vedomosť o uvedenom oznámení, nemožno jej účasť na zosúladenom postupe vyvodiť zo samotnej existencie technického obmedzenia zavedeného v systéme dotknutom v konaní vo veci samej bez preukázania, na základe ďalších objektívnych a zhodujúcich sa nepriamych dôkazov, že s protisúťažným postupom vyjadrila konkludentný súhlas.
- 46 Po tretie treba konštatovať, že cestovná kancelária môže vyvrátiť domnienku o svojej účasti na zosúladenom postupe, ak preukáže, že sa od tohto postupu verejne dištancovala, alebo že ho oznámila správnym orgánom. Okrem toho podľa judikatúry Súdneho dvora v prípade, akým je prípad v konaní

vo veci samej, kde nevznikla otázka tajného stretnutia, nie je verejné dištancovanie sa, či oznámenie správnym orgánom, jediným spôsobom vyvrátenia domnienky účasti podniku na protiprávnom postupe, ale na tento účel možno predložiť aj iné dôkazy (pozri v tomto zmysle rozsudok Total Marketing Services/Komisia, C-634/13 P, EU:C:2015:614, body 23 a 24).

- 47 Pokiaľ ide o preskúmanie toho, či sa dotknuté cestovné kancelárie verejne dištancovali od zosúladeného postupu dotknutého v konaní vo veci samej, treba konštatovať, že pri osobitných okolnostiach, akými sú okolnosti dotknuté v konaní vo veci samej, nemožno požadovať, aby sa vyhlásenie cestovnej kancelárie, ktorá mala v úmysle sa dištancovať, uskutočnilo pred všetkými konkurentmi, ktorým bolo zaslané oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej, pretože taká kancelária nemôže poznať uvedených príjemcov.
- 48 V takej situácii môže vnútroštátny súd akceptovať, že jasná a výslovná námietka zaslaná správcovi systému E-TURAS by umožnila uvedenú domnienku vyvrátiť.
- 49 Pokiaľ ide o možnosť vyvrátiť domnienku účasti na zosúladenom postupe prostredníctvom iných dôkazov, ako je verejné dištancovanie sa, či oznámenie správnym orgánom, treba konštatovať, že za okolností, akými sú okolnosti dotknuté v konaní vo veci samej, možno domnienku príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a správaním na trhu podnikov, ktoré sa na ňom zúčastňujú, uvedenú v bode 33 tohto rozsudku, vyvrátiť dôkazom o systematickom uplatňovaní zľavy presahujúcej dotknuté obmedzenie.
- 50 S prihliadnutím na všetky vyššie uvedené úvahy treba na položené otázky odpovedať takto:
- Článok 101 ods. 1 ZFEÚ sa má vykladať v tom zmysle, že pokiaľ správca elektronického informačného systému, ktorého účelom je umožniť cestovným kanceláriám predávať na ich internetových stránkach zájazdy v rámci jednotného rezervačného systému, zašle týmto hospodárskym subjektom prostredníctvom systému osobnej elektronickej pošty správu, ktorou im oznamuje, že zľavy na produkty predávané prostredníctvom uvedeného systému budú obmedzené a že po rozoslaní tohto oznámenia sa v systéme uskutočnia technické zmeny nevyhnutné na zavedenie uvedeného opatrenia, možno sa od okamihu, keď uvedené hospodárske subjekty mali vedomosť o oznámení zaslanom správcovi systému, domnievať, že sa zúčastnili zosúladeného postupu v zmysle uvedeného ustanovenia, pokiaľ sa verejne nedištancovali od tohto postupu alebo ho neoznámili správnym orgánom, alebo nepredložili iné dôkazy na účely vyvrátenia tejto domnienky, ako napríklad dôkaz o systematickom uplatňovaní zľavy presahujúcej dotknuté obmedzenie.
 - Vnútroštátnemu súdu prináleží, aby na základe vnútroštátnej právnej úpravy týkajúcej sa posudzovania dôkazov a požadovanej miery dokazovania preskúmal, či s prihliadnutím na všetky okolnosti, ktoré sa mu predložili, môže zaslanie oznámenia, akým je oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej, predstavovať dostačujúci dôkaz na účely preukázania, že jej príjemcovia poznali jeho obsah. Prezumpcia nevinu bráni tomu, aby sa vnútroštátny súd domnieval, že samotné zaslanie tohto oznámenia môže predstavovať dôkaz dostačujúci na preukázanie, že jej príjemcovia nevyhnutne mali mať vedomosť o jeho obsahu.

O trovách

- 51 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdnym dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (piata komora) rozhodol takto:

Článok 101 ods. 1 ZFEÚ sa má vykladať v tom zmysle, že pokiaľ správca elektronického informačného systému, ktorého účelom je umožniť cestovným kanceláriám predávať na ich internetových stránkach zájazdy v rámci jednotného rezervačného systému, zašle týmto hospodárskym subjektom prostredníctvom systému osobnej elektronickej pošty správu, ktorou im oznamuje, že zľavy na produkty predávané prostredníctvom uvedeného systému budú obmedzené a že po rozoslaní tohto oznámenia sa v systéme uskutočnia technické zmeny nevyhnutné na zavedenie uvedeného opatrenia, možno sa od okamihu, keď uvedené hospodárske subjekty mali vedomosť o oznámení zaslanom správcom systému, domnievať, že sa zúčastnili zosúladeného postupu v zmysle uvedeného ustanovenia, pokiaľ sa verejne nedištancovali od tohto postupu alebo ho neoznámili správnym orgánom, alebo nepredložili iné dôkazy na účely vyvrátenia tejto domnienky, ako napríklad dôkaz o systematickom uplatňovaní zľavy presahujúcej dotknuté obmedzenie.

Vnútroštátnemu súdu prináleží, aby na základe vnútroštátnej právnej úpravy týkajúcej sa posudzovania dôkazov a požadovanej miery dokazovania preskúmal, či s prihliadnutím na všetky okolnosti, ktoré sa mu predložili, môže zaslanie oznámenia, akým je oznámenie dotknuté v konaní vo veci samej, predstavovať dostačujúci dôkaz na účely preukázania, že jej príjemcovia poznali jeho obsah. Prezumpcia nevinu bráni tomu, aby sa vnútroštátny súd domnieval, že samotné zaslanie tohto oznámenia môže predstavovať dôkaz dostačujúci na preukázanie, že jej príjemcovia nevyhnutne mali mať vedomosť o jeho obsahu.

Podpisy